

Meclis-i Şûra

İslâm fıkıhı, vaki olan herhangi bir yeni hâdiseyi hâl ve fasl etmeye kifayet eder. Fıkıhta muamelâta ait umumi ve külli kaide ve prensipler vardır ki, onların sayesinde hiçbir hâdis İslâm dininin şumulünden hariç olmaz. Binaenaleyh, getirmiş olduğu hükümler, düsturlar, çareler nihayetsizdir, yani kıyamete kadar gelecek bütün hadisat ve meseleleri şamildir. Çünkü İslâmiyet son din olduğu için, mükemmel olmayı iktiza eder.

Müşavere, danışıp işaret almak, yani rey demektir. Toplanıp meşveret eden cemaate de "**şûra**" denilir.¹³⁵

"**Şûra** evvel emirde bir fikr-i ilmî ile taharri-i hak ve irade-i İlâhiyye tecelliyatına ittiba' etmek" ¹³⁶ ile mükelleftir.

Asrının manevî sultanı olan Bediüzzaman Hazretleri, sadrazamın diğer nazırlarla müşavere etmesi gibi şeyhül İslâm'ın da tek başına hareket etmek yerine bir meşveret hey'eti kurması gerektiğini savunur ve bu hususu şöyle dile getirir:

"Bu mevki öyle bir vaziyete getirilmelidir ki, âlem-i İslâm ona itimat edebilsin. Hem menba', hem ma'kes vaziyetini alsın. Âlem-i İslâm'a karşı vazife-i diniyesini hakkıyla îfa edebilsin." ¹³⁷

Bediüzzaman, bu şûranın lüzum ve ehemmiyetini meşrutiyetin başında dile getirmiş, böyle bir şûranın kurulmasını asrın ulemâ ve mütefekkirlerine teklif etmiş ve bu düşüncesini gerçekleştirmek için çalışmıştır. Kendileri şûranın lüzumunu şöyle ifade etmektedir:

"Asya Kıtasının ve istikbalinin keşşafı ve miftahi şûradır. Yani nasıl fertler birbirleriyle meşveret eder; taifeler, kıtalar dahi o şûrayı yapmaları lazımdır." ¹³⁸

Meşveret rahmet ve bereketin anahtarıdır. Ona uyan her zaman hedefine vasil olur.

Bu dünya bir dersane-i hikmet ve irfandır. Bir ticaretgâhdır ki, bunun sermayesi ilim ve irfandır. İşte ilim ve irfan yolunda geçirilen zaman, hayatın saadet ve selametini, değer ve kıymetini tekmile vesiledir. Evet zamanın her saati ise

hazinelere daha kıymettardır. Çünkü bir çok hizmetlere vesile olur. İşte asrımızdan evvel şu dünya misafirhanesine katile katile birçok alimler, mütefekkirler, müridler gelmiş, hayatlarını İslâmiyetin bitmez tükenmez feyz ve marifetlerine hasretmişlerdir. Müslümanların iman, ubudiyet ve muamelatına ait ihtiyaçlarını temin etmişlerdir. Bu hususta son derece say ve gayret, sebat ve metanet göstermişlerdir. Nihayet bu vazifelerini bu asrın âlimlerine emanet ederek bu dünya misafirhanesinden göçüp gitmişlerdir.

Onlar, din-i İslâm'ın bir ittifak, uhuvvet ve muhabbet dini olduğunu gösterdikleri gibi, meşveretin de bu dinin temel bir rüknü olduğunu beyan etmişlerdir.

Şûra'nın Lüzumu

Zamanımızda hayat bütün bütün değişmiş, başka bir şekle girmiştir. Bu günün hayat şartları ile müçtehitlerin zamanındaki hayat şartları arasında azim farklar vardır. Bu da fitrî bir haldir. Çünkü; her zamanın bir hayatı ve her hayatın kendine göre icapları vardır. Hayat kanununun muktezası da budur.

İnsaniyet terakkiye doğru adım attıkça önüne daha geniş ufuklar, sahalar açılıyor. Daha mühim ihtiyaçlar ortaya çıkıyor. Her adım başında yeni yeni hâdiselerle karşılaşılıyor.

İnsanlık kültür ve medeniyette ilerledikçe insanlar arasındaki muameleler de, o nisbette artıyor. Bu ise yeni ihtiyaçların doğmasına sebep oluyor. Neticede bir sonraki asrın ihtiyacı bir önceki asrın ihtiyacıyla kıyas kabul etmeyecek derecede artıyor. Hatta dikkat edilirse asırlara kalmadan sene-den seneye yeni hâdiseler zuhur ediyor. Bu ihtiyaçların çoğalmasında insanlar arasındaki ilgilerin de artmasını zorunlu kılıyor. Bundan dolayı bu şûranın vücudu yalnız âlemi İslâm için değil bütün insanlık için lazım ve zaruridir. Bu, dinin bir icabı olmakla beraber aynı zamanda ilmî, ahlâkî, medeni ve insanî bir ihtiyaçtır.

Zamanın getirdiği yeni hayat şartlarının zaruretine binaen hangi müçtehidin rey ve içtihadı daha münasip ve asrın maslahatına daha evla bulunursa onu tercihe şer'an ve fıkhen müsaade vardır.

Bu gibi ihtiyaçlara cevap verebilecek bir şûranın teşekkülü şarttır ve böyle bir şûraya şiddetle ihtiyaç vardır. Bunu bir fert değil, ancak ulemadan müteşekkil bir şûra yapabilir. "Çünkü böyle heyet-i ilmiyenin sözü daha müessir, hükmü daha nafizdir. Fert, dahî de olsa hatâdan kurtulamaz." Şahsi ve münferit hükümlerin, mü'minler üzerinde hiçbir tesiri olmayacağı açıktır.

Bu şûranın tahakkukundan sonra ma'rufu emir ve münkeri nehiy vazifesi öncelikle onların üzerine farz-ı ayn olur.

Dünyada maddeten terakki eden ülkelerde bu gibi ilmî heyetler halen mevcuttur. Bunlar memleketlerin terakki ve devamı için büyük ehemmiyeti hâizdir.

Bu şûra, yeni meseleleri hem akli hem de şer'î delillere istinat ederek değerlendirmek ve muamelata ait emirleri ıslah için meşru bir yol göstermekle mükelleftir. Bu hey'et-i ilmiye Müslümanların müşkil meselelerini halletmek için bütün güçleri ile çalışacaklardır. Bir hâdisenin şer'î hükmünü bilmek için bir yol, bir iz mevcuttur ki, kapısı istişare ile açılır ve matlup olunan neticeye böylece varılır.

Allah'ü Teâla Hazretleri, Efendimize (a.s.m.)

“İşlerde onlarla meşveret et.” 139 ve “İşleri, aralarında istişare (danışma) iledir.” 140

buyurmuşlardır. Peygamberimiz her hususta vahye ve ilhama mazhar olduğu halde istişareye memur olmaları gösteriyor ki, müminlerin de meşverete ehemmiyet vermeleri vücut derecesinde zaruridir.

Evet meşveret eden pişman olmaz. Çünkü meşveret şer ve zararları def eden emin bir kale gibidir. Bu bakımdan, başta Hazret-i Ebu Bekir ve Hazret-i Ömer olmak üzere, bütün sahabe-i kiram peygamberimizi örnek alarak bu kaleden dışarı çıkmamışlardır. Nitekim Peygamber Efendimiz (a.s.m.) Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer'e

“Siz bir şeyde ittifak ederseniz, ben size muhalefet etmem.” 141

demekle ümmetine istişareyi tâlim buyurmuştur.

Yine, İmam-ı Ali'den şöyle rivayet olunur:

“Dedim ki

- Yâ Resulallah! Bir takım meseleler hadis oluyor (sonradan vuku buluyor) hakkında ne bir ayet nazil olmuş, ne de sünnetiniz sebkat etmiş (sünnet ile açıklık getirilmiş). Ne yapmalı?

Buyurdular ki:

- Müslümanların alimlerini toplayıp meseleyi aranızda istişare ediniz. O mevzuda rey-i vâhid ile hükmetmeyiniz.” 142

Mervidir ki işbu **وشاورهم فى الامر** nazil olduğu zaman Resûllullah şöyle buyurmuştur:

“Biliniz ki, Allah ve Resûlü müşavereden her halde müstağnidirler ve lâkin Allah-u Tealâ bunu benim ümmetime bir rahmet kıldı, onlardan her kim istişare ederse rüşdden mahrum olmaz, her kim de terk ederse hatadan kurtulmaz”

Diğer bir hadis-i şerifte de "Müşavere eden bir kavim her halde işlerinin en doğrusuna muvaffak olur."

buyurulmuştur.

Bütün bunlardan anlaşılır ki, burada Peygambere hitaben varid olan “veşavirehüm” emri balâda beyan olunduğu üzere bir çok fevaidi muhtevi olmakla beraber bunun illet ve hikmeti asliyyesi ümmetin ta’lim ve terbiyyesi için varid olmuş bulunmasıdır. Binaenaleyh Peygamber için müşavere, mendub da olsa ümmet için vaciptir. 143

Ülkeler ve kıtalar arasında meşveret edilebileceği gibi fikren tâ asrı saadete ashab ve tabiin devrine gidip bizzat onların fikir ve ilimlerinden istifade ve istifaze etmekte mümkündür. Çünkü istişare İslâm’ın ruhu mesabesindedir. Bir müşkil meselenin halline yardım edecek bir fikri beyan etmek, ehl-i ilim için az bir şeref değildir. Böyle istişare yolu ile hükümler taharri edilebilir, meseleler halledilir. Nitekim Allah’u Teâlâ Hazretleri

“Eğer bilmiyorsanız, zikir (ilim) ehline sorun.” 144

buyurarak mü’minlere mes’elelerini ulemaya danışmalarını emrediyor.

Müminlere yol gösterme ve müşkillerini halletme vazifesini en mükemmel manasıyla bir ilmi hey’et deruhde edebilir. Milletın saadet ve terakkisi buna bağılıdır. Böyle bir şûranın lüzumunda Kur’an ve Sünnet, akıl ve ilim, tecrübe ve tarih, zaman ve vukuat müttefiktir.

Bediüzzaman Hazretleri böyle bir şûranın lüzumunu şöyle dile getirir.

“Bir fikre davet, cumhur-u ulemanın kabulüne vabestedir. Yoksa davet bid’attır, reddedilir.” 145

“...şu zaman, cemaat zamanıdır; şahıs zamanı değil! Şahıs ne kadar dahî ve hattâ yüz dâhî derecesinde olsa, bir cemaatın mümessili

olmazsa, bir cemaatin şahs-ı manevîsini temsil etmezse; muhalif bir cemaatin şahs-ı manevîsine karşı mağlubdur.” 146

Bediüzzaman Hazretleri bu cemaat fikrini tefsir mevzuunda şöyle buyurur:

“Binaenaleyh Kur’an’ın ince manalarının ve tefsirlerde dağınık bir surette bulunan mehasininin ve zamanın tecrübesiyle fennin keşfi sayesinde tecelli eden hakikatlarının tesbitiyle, herbiri birkaç fende mütehasıs olmak üzere muhakkikîn-i ulemadan yüksek bir heyetin tedkikatıyla, tahkikatıyla bir tefsirin yapılması lâzımdır.” 147

Böyle bir hey’etin teşekkülüne tefsir hususunda yüz derece ihtiyaç varsa fıkha ait hükümlerde bu ihtiyaç binlere yüzbinlere çıkar.

Bu ümmeti irşat edecek, düştüğü gaflet ve sefahatten uyandırabilecek cazibedar bir ruh lâzımdır. O da ancak böyle bir şuranın şahs-ı manevîsinden tecelli ve tezahür edebilir. Evet, bunun olduğu yerde sefahat, dalalet ve ecnebi adetleri gibi kabuslar, sokulacak bir menfez, bir yol bulamaz.

Böyle bir heyet-i ilmiyenin teşkili bütün ümmet için farz-ı kifayedir.

“İçinizden, hayra çağırın, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun.” 148

âyet-i kerimesi bütün Müslümanları irşad edip uyandıran ezelden gelen bir sayhadır. Bu vazife ifa edilmezse başta alimler olmak üzere hiçbir Müslüman mesuliyetten kurtulamaz. Demek ki, böyle bir şûra, zaman ve şartların değişmesiyle hayatın tabii ihtiyaçlarından ortaya çıkan yeni hâdiselere ait hükümleri beyan etmekle mükelleftir.

Şûra’nın Özellikleri

Bu yüksek şûra, İslâm’ın öz cevherlerine vâkîf, İslâm Hukukunu ihata edecek, Şeriat-ı Muhammediyenin esrarını anlayacak; ihlas ve sadakat, azim ve sebat, sabır ve metanet sahibi muttaki ehl-i ilim ve mütefekkirlerden teşkil edilmelidir. Ta ki, önlerine çıkan manileri sarsılmaz bir imanla göğüsleyebilsinler yeni hâdiseler hususunda Müslümanlara yol gösterebilsinler ve dine gelebilecek taarruz ve hücumları

def edebilsinler.

Bu şûraya dahil olan şahıslar kendi arzu ve temennilerini ibrâza değil, hakikatin hükmünü izhara müteveccih olmalıdırlar ve mes'eleleri böyle değerlendirmelidirler.

Evet, azim ve gayretin bu harikulade kuvvet ve tesirini İslâm tarihinde bir çok müşidlerin hizmetlerinde görmekteyiz. Bu hâsiyyet, bir heyet ve bir cemaatte olursa elbetteki bundan çok daha harika hizmetler doğacaktır.

Şûra'nın Vazifesi

Zaman içerisindeki hâdiselerin değişmesi ile esasa taaluk etmeyen fer'î hükümler de teceddüt etmektedir. Bu hükümler açıkça olmazsa da remz ve işaret cihetiyle Kur'an ve Sünnet-i Şerifde mündemiçdir. Çünkü, fûruata ait düstur ve kanunların esas istinadgahı kitab ve sünnettir.

Bu ilmi heyet herhangi bir meseleyi önce Kur'an ve sünnette, sonra dört mezhebe ait kitaplarda arar. O meseleye dair açık bir hüküm bulurlarsa onunla fetva verirler. Şayet sarahat ile bulunmazsa o kitaplarda derc edilen umum kaideleri, prensipleri nazar-ı dikkate alarak matlub olan meseleyi buna göre ortaya koyarlar.

Şûra, fıkıh alimlerinin kaidelerini, usullerini, fikirlerini, işaretlerini adeta hazmetmiş bir hâle geldikten ve bu sahada meleke kazandıktan sonra o kitaplarda mevcut olmayan meseleyi onlardaki kaidelere uygun olarak bir çözüme kavuştururlar. Zamanın ihtiyacına göre en uygun mesele hangi mezhepte bulunursa onu tercih etmek bu millet için zarurettir. Hangi müçtehidin kavli; zamanın ihtiyacını tatmin ediyorsa bu hey'et-i ilmiye o müçtehidin fetvasıyla müşkilleri halleder. Onlarda bulunmadıkları takdirde Hanefi mezhebinde "istihsan", Mâliki mezhebinde "mesâlih-i mürsele" adı verilen kaideye göre mes'eleleri hallederler.

İstihsan ve Mesâlih-i Mürsele

İstihsan; lügatta "beğenmek, güzel bulmak; bir şeyin iyi olduğu kanaatında bulunmak; beğenilmek" 149 manalarına gelir. İstilahî manası ise; kıyası terkedip, nassa, yani, âyet ve hadis-i şeriflerin hükümlerine en uygun olanı almak, zorlaştırmayan hükümle, râcih delil ile amel etmektir. İstihsan, fukaha-i izam tarafından değişik şekillerde tarif edilmiştir. Fukahanın bazılarına göre, **istihsan** "nasa en muvafık olan meseleyi ve hükümleri ihtiyar eylemektir". Eimme-i usul ulemasından İmâm-ı Serahsi Hazretleri meşhur "Mebcut" kitabının Kitab-ül istihsan bahsinde; istihsan; "kolaylık için zorluğu terk etmektir," der.

Mesâlih-i mürseleden maksat ise, bir mesele hakkında şeriatla açıkça bir şey bulunmadığı takdirde, insanların maslahatına, hayrına, dünyevi ve uhrevî faydasına en uygun hükmün verilmesi demektir, zâten İslâm hukukunda da yeni hükümleri isbat için mesâlih-i mürsele en büyük esas ve en büyük bir delil olarak kabul edilmiştir.

Allah Teâla Hazretleri Müslümanlar hakkında güçlüğü değil, kolaylığı murat eder. Buna birçok âyet ve hadis-i şeriften deliller getirilmiştir.

Mesâlih-i mürseleye ait nakli deliller:

"Allah size kolaylık ister, zorluk istemez." 150

"Din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yükledi." 151

"Muhakkak ki din kolaylıktır." 152

Âyet ve hadisi şeriflerinden anlaşılıyor ki muamelata ait hükümlerde kolaylık ve musamaha ciheti iltizam edilmiştir.

Hanefi fukahası,

"Meşakkat kolaylığı celbeder.",

"Zamanın tebdiliyle, ahkâmın tebdili inkâr olunamaz.",

"Muamelâtta insanları fesada nisbetten ise, mümkün olduğu kadar sıhhata hamletmek daha evladır.",

"Örf ve adetler münazaayı (nizayı) keser.",

gibi esaslardan hareketle, birçok fikhî kanun ve kaideler ortaya koymuşlardır.

Peygamber Efendimiz ahabına, halka daima suhulet gösterilmesini tavsiye buyururdu. Bilhassa nefret ve şiddeti icap eden şeylerden kaçınmalarını tembih ederdi.

Demek ki, dini hükümlerin en hayırlısı en kolay olanıdır. Bu istihsan ve mesâlih-i mürsele kaidesiyle şeriata ait birçok müşkiller halledilmiştir ve edilebilir.

Bu bahse son verirken önemli gördüğüm bazı noktalara temas etmekte fayda görüyorum; şüranın bir vazifesi de, ihtilafları ortadan kaldırmakla Müslümanların birlik ve beraberliğine uhuvvet ve muhabbetine hizmet etmektir.

Bugün dünyada en ziyade ikaz ve irşada, ittihad ve ittifaka muhabbet ve uhuvvete muhtaç olan bir millet varsa o da İslâm milletidir. Şu halde şûra bu vazifenin ifasında kusur edecek olursa pek büyük bir mes'uliyet altında kalır. Evet, ilim ve fünün akılları hayrette bırakacak derecede yükseliyor. Sürekli yeni keşifler ortaya çıkıyor, nimetler servetler çoğalıyor. Fakat buna rağmen beşerde ızdıraplar dinmiyor. Huzur ve adalet temin edilemiyor. Akıl ve hayale gelmeyen çeşitli cinâyet ve zulümler irtikab olunuyor. Sefahat ve dalalet her an ilerliyor. Haya ve iffet gibi ulvî seciyelerimiz kayboluyor. Fertleri bir birine rabt eden manevi bağlarımız hergün biraz daha gevşiyor. Merhamet ve şefkat azalıyor. Maddi ve manevi terakki ve tekemmülümüze sebep olan İslâm dinine gereken ehemmiyet verilmiyor.

Şûranın en önemli bir vazifesi de Müslümanları irşad ve ikaz ederek onlara arız olan manevî hastalıkların tedavisine çalışmak ve beşeri daldığı o derin gaflet uykusundan uyandırmaktır. Afakta ve enfüste tecelli eden ilahî işaret ve delillere insanların dikkatini çekerek, sağlam bir tefekkür sistemini insanlığın nazarına arz etmektir. Bunlara ait delilleri talim etmektir. İmana ait delilleri insanların nazarına sunmak, onları düşünmeye sevk etmekle nefsin tasallutundan kurtarmaktır.

Evet, hamiyetperver bir insanın, hayatından daha değerli tuttuğu kendi milletini, sefahet ve dalaletin kucağına terk etmesi düşünülemez. Bu hal dikkate alındığında, ulemanın cemiyet içinde ne mühim bir vazife ile mükellef oldukları ve onlardan ne büyük himmet ve hizmet beklenildiği kolaylıkla anlaşılır.

Cenab-ı Vacibü'l Vücut Hazretleri ulemayı pek büyük, mukaddes bir vazife ile tavzif eylemiştir. Evet pek büyük ve mukaddes dedik, çünkü alemde en büyük esbâb-ı feyz ve saadet vazifeperverliktedir. Şimdiye kadar, bu şanlı ve azametli millet içinde bu kadar âlicenab, fedakar ve ideal sahibi kimseler daima çıkmıştır. İnşallah bundan sonra da çıkmaya devam edecektir.

Elhasıl, Müslümanların her türlü fıkhî mes'elelerini halletmek üzere hakiki alim ve ciddi mütefekkirlerden, faziletli mütefenninlerden meydana gelecek bir ilmi heyetin teşekkülü zaruridir. Tâ ki bu milletin dünyevi ve uhrevî saadetini temin edebilsinler. Şayet böyle bir hey'et teşekkül etmezse üç-beş kitap okuyan yarım mollalar ve sahte müçtehitler ortaya çıkacak, allame-i zaman kesilerek cahilane bir taassub ile hem kendilerini, hem de milleti dalalete götüreceklerdir.

Ümidvarız. Asırlardan beri devam eden şu cehalet karanlığı muhakkak zail olup, yerini İslâmiyet güneşine terk edecektir. Biz buna bütün samimiyetimizle inanmaktayız. Eminiz ki Hazret-i Allah pür himmet ve ali cenap alimlerin meşvereti sayesinde bu necip Müslüman milletini cehalet ve sefahetin pençesinden kurtarıp maddî-manevî tekamüle sevkedecektir. İşte o zaman nur-u iman, feyz-i Kur'an, bütün İslâm alemi, belki de topyekün insanlığı tenvir edecektir.

Temenni ederiz ki Hazret-i Allah, bu şûra sayesinde Müslümanlardan şu gaflet ve dalaleti izale eder. Bu millet-i İslâmiyeyi maddî ve manevî saadete kavuşturur. O zaman zulûmat nura, cehalet irfana, iman küfre galebe çalar. İşte,

“Kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır.” 153

âyetinin sırrı böylece zahir olur. İnsaniyet yaradılışın hikmetini idrak etmekle gaye-i kemale yükselmiş olur.

Dipnotlar:

- 135 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. II, s. 1213
136 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. II, s. 1215
137 Sünihat
138 Hutbe-i Şamiye
139 *Al-i İmrân Sûresi (3)*, 159
140 *Şûra Sûresi (42)*, 38
141 *Minhacü's Sünne*, c. II, s. 160
142 *İ'lamu'l-Mugiin*, c. I, s. 74
143 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. II, s. 1217
144 *Nahl Sûresi (16)*, 43
145 Mektubat
146 Mektubat
147 *İşaret'ül İcaz*
148 *Al-i İmrân Sûresi (3)*, 104
149 *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, Türdav A.Ş., s. 473
150 *Bakara Sûresi (2)*, 185
151 *Hac Sûresi (22)*, 78
152 *Feyzü'l-Kadîr (Şerhü'l-Câmiü's-Sağîr)*, c. 2, s. 329
153 *Saf Sûresi (61)*